

Henryk Bogacki

"Unfehlbarkeit der Kirche in
Aufklärung und Romantik : eine
dogmengeschichtliche
Untersuchung für die Zeit der Wende
vom 18. zum 19. Jahrhundert", Franz
Xaver Bantle, Freiburg-Basel-Wien
1976 : [recenzja]

Collectanea Theologica 48/1, 173-174

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE

Franz Xaver BANTLE, *Unfehlbarkeit der Kirche in Aufklärung und Romantik. Eine dogmengeschichtliche Untersuchung für die Zeit der Wende vom 18. zum 19. Jahrhundert*, Freiburg—Basel—Wien 1976, Verlag Herder, s. 614 (Freiburger theologische Studien, t. 103).

Wzmoczone zainteresowanie problematyką nieomyłności nauczania Kościoła wpłynęło na powstanie wielu książek i artykułów. W obfitej literaturze znaleźć można stosunkowo niewiele studiów historycznych, zwłaszcza poświęconych kształtowaniu się poglądów na problem nieomyłności w konkretnym okresie dziejów teologii. Przeważają łatwe syntezy, którym brakuje oparcia o pogłębione badania. Inną drogą poszedł F. X. Bantle poświęcając swą rozprawę habilitacyjną analizie poglądów na nieomyłność Kościoła w okresie oświecenia i romantyzmu, a więc przełomowi XVIII i XIX wieku. Tytuł nie wskazuje rzeczywistego zacieśnienia tematu do obszaru języka niemieckiego, zresztą najbardziej żywotnego w owym czasie w dziedzinie teologii.

Autor podziela przeświadczenie Sebastiana Merkle, wypowiedziane na początku bieżącego stulecia, że dotąd brakuje precyzyjnego wyjaśnienia, co znaczą w teologii terminy „oświecenie” i „romantyzm”. W swej rozprawie Bantle nie zakłada jakiegos konkretnego znaczenia tych określeń, ale po prostu poddaje drobiazgowej analizie spuściznę pisarską teologów działających w tym okresie. Nie kończy również swego dzieła próbą ustalenia treści wyrazów „oświecenie” i „romantyzm”. Badaniami swymi objął obfity materiał źródłowy oraz wykorzystał opracowania dotyczące omawianych autorów. Stąd studium jego posiada wielką wartość dla historii dogmatów, gdyż wy dobył z zapomnienia interesujący rozdział dotyczący dalszego przygotowania dogmatyzacji prerogatywy nieomyłności przez Sobór Watykański I. Nikt dotąd nie zajął się tym tematem tak dokładnie i wyczerpująco, lecz co najwyżej zagadnienie zbywano pobieżnymi wzmiankami.

Bantle prezentuje najpierw przedstawicieli nauki o nieomyłności Kościoła działających w ostatnich trzech dziesiątkach lat XVIII wieku (P. M. Gazzaniga, E. Klüpfel, S. Schwarzhueber, S. Wiest, A. Merz, J. E. Hochbichler). Autorzy ci akcentują nieomyłność całego episkopatu, a tezę o nieomyłności papieża traktują tylko jako pogląd występujący w szkołach teologicznych, lecz nie obowiązujący wiernych. Wpływowi owych teologów przeciwstawia się F. Nicolai. W dziełach swych, zwłaszcza zaś w redagowanym przez siebie w latach 1765—1806 czasopiśmie „Allgemeine Deutsche Bibliothek”, ukazuje — zresztą w ogóle negując wiarę opierającą się na objawieniu — nieomyłność jako cel zabiegów hierarchii, która dla uznania nieomyłności w Kościele posługuje się intrygami jezuitów.

Zwolennicy nieomyłności nie uwzględniają w teologii podejścia historycznego, a więc rozwoju zrozumienia objawienia. Wykazują dużą odporność na wpływ rozwijającego się wówczas myślenia historycznego, a są skłonni uważać, że wszystkie dogmaty Kościoła zostały sformułowane już w Piśmie

św. lub przynajmniej we wczesnej tradycji. Takie ujmowanie nieomyślności wywołuje sprzeczny (zresztą opierające się na różnych przesłankach) ze strony niektórych teologów, którzy jednak w niewielkim stopniu wpływają na pogłębienie argumentacji na korzyść nieomyślności Kościoła (B. Mayr, K. Ruff, M. Dannenmayer, K. J. Michaeler, F. A. Blau, B. M. Werkmeister). Dopiero J. S. Drey, założyciel katolickiej szkoły tybińskiej, przewycięża słabości typowej dla końca XVIII wieku nauki o nieomyślności; przede wszystkim dzięki historycznemu i dynamicznemu ujmowaniu objawienia oraz pojmowaniu Kościoła jako żywego organizmu.

Bantle przeprowadził wnikliwą analizę źródeł i umiejętnie wydobylł linie rozwoju poglądów i argumentacji na temat nieomyślności Kościoła, jakie występowały na przełomie XVIII i XIX wieku.

ks. Henryk Bogacki SJ, Warszawa

Konrad DEUFEL, *Kirche und Tradition. Ein Beitrag zur Geschichte der theologischen Wende im 19. Jahrhundert am Beispiel des kirchlich-theologischen Kampfprogramms P. Joseph Kleutgens SJ. Darstellung und neue Quellen*, München—Paderborn—Wien 1976, Verlag Ferdinand Schöningh, s. 518.

Działalność J. Kleutgena oceniania jest rozmaicie: jedni uważają go za wybitnego filozofa i teologa, inni natomiast całkowicie odmawiają mu znajomości filozofii i teologii. Próbę możliwie pełnej analizy jego twórczości podjął K. Deufel. Zagadnienie jest ważne, gdyż Kleutgen należy do postaci reprezentatywnych dla zwrotu dokonującego się w połowie XIX wieku w teologii. W konfrontacji bowiem z ideami oświecenia w pierwszych dziesięcioleciach tego wieku przewodnictwo posiadają przede wszystkim przedstawiciele katolickiej szkoły tybińskiej. Tymczasem około połowy XIX wieku ton teologii katolickiej rozpoczyna nadawać neoscholastyka zmieniając zasadniczo charakter dotychczasowej polemiki z oświeceniem.

K. Deufel wykorzystał obfity materiał archiwalny pozwalający na nowe naświetlenie osoby i działalności J. Kleutgena. Materiał ten wydał mu się tak ważny, że go na końcu książki w dużej części opublikował, a dodatek ten wypełnia więcej niż połowę dzieła (s. 197—487). Część pierwsza zawiera ciekawą biografię Kleutgena (s. 20—93), druga zaś zajmuje się jego programem teologicznym (s. 94—178).

Kleutgen wychodził z założenia, że Kościół i teologia przeżywają wręcz apokaliptyczne zagrożenie ze strony wrogiej autorytetowi reformacji oraz wynikających z niej zjawisk — oświecenia i liberalizmu. Ratunek upatrywał tylko w powrocie do filozofii i teologii średniowiecza, tam bowiem według niego można znaleźć odpowiedź na wszystkie pytania wysuwane współcześnie. Takie przeświadczenie kierowało Kleutgenem także w wystąpieniach przeciw trzem osobom, które wydawały mu się szczególnie niebezpieczne: G. Hermes jako systematyk, J. B. Hirscher jako katecheta i pastoralista, A. Günter jako filozof religii.

Eklezjologia Kleutgena jest nacechowana podkreśleniem autorytetu w Kościele, a przede wszystkim władzy papieża. W jego nauce występuje nawet swoiste identyfikowanie Kościoła i papieża. Strukturę Kościoła i jego funkcję nauczycielską ujmuje głównie pod kątem prawnym, a nieomyślność jest dla niego nieodzownym wyrazem suwerenności Kościoła. Ratunek przynosi światu Kościół dzięki swemu autorytetowi nauczycielskiemu i oparciu się na tradycji. Kleutgen przesadnie akcentuje w Kościele władzę z pomniejszeniem, a właściwie nawet przemilczeniem innych elementów tworzących Kościół. Tradycja w jego ujęciu jest czymś już zakończonym — zbiorem odpowiedzi na wszystkie pytania, jakie może postawić przyszłość. W efekcie usiłowania Kleutgena zmierzają przede wszystkim do „odświeżenia”